

CVIČENÍ

1. Ut salūtat, ita salūtābitur.
2. Candidātī togam candidam habēbant.
3. Brevī tempore aut patrem vidēbis aut dē patre audiēs.
4. Multī et clārī virī exemplīs bonīs ac pulchrīs bene ēducābantur.
5. Cīvitās Sparta neque mūrōs neque portās habēbat, sed virtūte cīvium custōdiēbātur.
6. Gēns gladium nec levābit contrā gentem nec pugnābit, nam pācis pulchritūdine gaudēbunt terrae incolae.
7. Párce, patér, virgīs, iam nūmquam cármina dícam. (Ovidius)
8. Pūblius Ovidius Nāsō in carminibus suīs scrībit: ōre legár populí perque ómnia saécula fámā vívam ...
9. Lībertās nātiōnum nostrārum nōnnumquam ab hostibus premēbātur.
10. Memoria clārōrum virōrum nōn dēlēbitur.
11. Omnia omnibus nōn crēdētis.
12. Rōmānī continua ferē bella gerēbant.
13. Sāturnālibus dominī servīs serviēbant, servī in dominōs mūtābantur.
14. Fēminae miserae flēntēs auxiliū ōrābant.
15. Scrīptōrēs variōs piscēs in marī vīventēs dēscrībēbant.

neque (nec) ... neque (nec) – ani ... ani
ut – ita – jak – tak

quod – co

1. Et stupēbant super doctrīnā eius.
2. In nōmine meō daemōnia ēicient.
3. Et cognōscētis vērītatem et vērītās līberābit vōs.
4. Nuntiābō nōmen tuum frātribus meis, in mediō ecclēsiae laudābō tē.
5. Mediā nocte Paulus et Sīlas ōrantēs laudābant Deum.
6. Puerī portantēs rāmōs palmārum clāmābant dīcentēs: Hosanna.
7. Et absterget²⁵ Deus omnem lacrimam ab oculīs eōrum.
8. Dominus mihi adiūtor est, nōn timēbō, quid faciet mihi homō?
9. Petite et dabitur vōbīs, quaerite et inveniētis, pulsāte et aperiētur vōbīs.
10. Ego sum A et Ω, initium et fīnis. Ego sitientī dabō dē fonte aquae vītae grātīs.
11. Adhūc modicum, et mundus mē iam nōn videt; vōs autem vidētis mē, quia ego vīvō et vōs vīvētis.

adhūc modicum – ještě maličko (krátký čas)

²⁵ *Absterget* – v pozdější latině kolísají slovesné přípony u sloves 2. a 3. konjugace (*abstergeō, ēre*).

VII

SUBSTANTIVA 4. A 5. DEKLINACE STUPŇOVÁNÍ ADJEKTIV A ADVERBIÍ

SUBSTANTIVA 4. DEKLINACE (U-KMENY)

Substantiva 4. deklinace jsou **u-kmeny** (*exercitus, cornua*), zakončené v nominativu singuláru na **-us** (maskulina i feminina) a na **-ū** (neutra). Koncovka genitivu singuláru je **-ūs**.

Vzory: *exercitus, ūs*, m. – vojsko; *cornū, ūs*, n. – roh, paroh, křídlo (vojska)

		m. + f.	n.
sg.	nom.	<i>exercit-us</i>	<i>corn-ū</i>
	gen.	<i>exercit-ūs</i>	<i>corn-ūs</i>
	dat.	<i>exercit-ūī</i>	<i>corn-ū</i>
	ak.	<i>exercit-um</i>	<i>corn-ū</i>
	vok.	<i>exercit-us!</i>	<i>corn-ū!</i>
	abl.	<i>exercit-ū</i>	<i>corn-ū</i>
pl.	nom.	<i>exercit-ūs</i>	<i>corn-ua</i>
	gen.	<i>exercit-uum</i>	<i>corn-uum</i>
	dat.	<i>exercit-ibus</i>	<i>corn-ibus</i>
	ak.	<i>exercit-ūs</i>	<i>corn-ua</i>
	vok.	<i>exercit-ūs!</i>	<i>corn-ua!</i>
	abl.	<i>exercit-ibus</i>	<i>corn-ibus</i>

Většina substantiv zakončených na **-us** jsou **maskulina**.

Velmi časté bude např. *spīritus, ūs*, m. – duch; *Spīritus sāctus* – Duch svatý.

Nejčastější **feminina** jsou:

manus, ūs, f. – ruka,

domus, ūs, f. – dům,

acus, ūs, f. – jehla.

Některá substantiva této deklinace se vyskytují jen v ablativu singuláru, např.:

nātū – rodem, věkem (*maior, minor, maximus, minimus nātū* – starší, mladší, nejstarší, nejmladší),

iussū – na rozkaz (*iniussū* – bez rozkazu),

rogātū (*vestrō*) – na (vaši) žádost.

U některých slov se objevuje v dat. a abl. pl. starší přípona **-ubus**:

(*lacus, ūs*, m. – jezero: *lacubus*).

SUBSTANTIVA 5. DEKLINACE (Ě-KMENY)

Substantiva 5. deklinace jsou **ě-kmeny**, zakončené v nom. sg. na **-ēs**, genitiv singuláru má koncovku **-eī** (**-eī**).

Vzory: **rēs**, **eī**, f. – věc; **diēs**, **eī**, m. f. – den

		f.	m. + f.
sg.	nom.	<i>r-ēs</i>	<i>di-ēs</i>
	gen.	<i>r-eī</i>	<i>di-eī</i>
	dat.	<i>r-eī</i>	<i>di-eī</i>
	ak.	<i>r-em</i>	<i>di-em</i>
	vok.	<i>r-ēs!</i>	<i>di-ēs!</i>
pl.	abl.	<i>r-ē</i>	<i>di-ē</i>
	nom.	<i>r-ēs</i>	<i>di-ēs</i>
	gen.	<i>r-ērum</i>	<i>di-ērum</i>
	dat.	<i>r-ēbus</i>	<i>di-ēbus</i>
	ak.	<i>r-ēs</i>	<i>di-ēs</i>
	vok.	<i>r-ēs!</i>	<i>di-ēs</i>
	abl.	<i>r-ēbus</i>	<i>di-ēbus</i>

Jsou to **feminina**, maskulinum je pouze **diēs** – **den** a jeho složenina **merīdiēs** – **poledne**. V singuláru se i substantivum **diēs** stává femininem, značí-li určitý den, lhůtu (*diē certā* – v určitý den).

Uvedené vzory jsou jediná substantiva, která mají všechny pády v singuláru i plurálu. Ostatní se užívají hlavně v singuláru, např. *fidēs* – víra, *spēs* – naděje, *speciēs* – druh.

STUPŇOVÁNÍ ADJEKTIV

Mnohá latinská adjektiva mohou vyjádřit tři stupně vlastnosti:

- 1. stupeň – pozitiv** (*altus*, *a*, *um* – vysoký; *brevis*, *e* – krátký);
- 2. stupeň – komparativ** (*altior*, *altius* – vyšší; *brevior*, *brevius* – kratší);
- 3. stupeň – superlativ** (*altissimus*, *a*, *um* – nejvyšší; *brevissimus*, *a*, *um* – nejkratší).

Komparativ

Tvoří se ze základu adjektiva příponou **-ior** pro maskulinum a femininum a **-ius** pro neutrum. Základ dostaneme, oddělíme-li od genitivu singuláru pádovou koncovku (*alt-ī*, *brev-is*). Připojením přípon komparativu vznikne dvojvýchoďný tvar, který skloňujeme podle nestejnoslabičných substantiv 3. deklinace.

sg.	nom.	m. + f. <i>alt-ior</i>	n. <i>alt-ius</i>
	gen.	<i>alt-iōr-is</i>	
	dat.	<i>al-tiōr-ī</i>	
	ak.	<i>alt-iōr-em</i>	<i>alt-ius</i>
	vok.	<i>alt-ior!</i>	<i>alt-ius!</i>
pl.	abl.	<i>alt-iōr-e</i>	
	nom.	<i>alt-iōr-ēs</i>	<i>alt-iōr-a</i>
	gen.		<i>alt-iōr-um</i>
	dat.		<i>alt-iōr-ibus</i>
	ak.	<i>alt-iōr-ēs</i>	<i>alt-iōr-a</i>
	vok.	<i>alt-iōr-ēs!</i>	<i>alt-iōr-a!</i>
	abl.	<i>alt-iōr-ibus</i>	

Význam a užití komparativu:

a) Komparativu se nejčastěji užívá ke **srovnávání míry vlastností** osob nebo věcí. Latina zde má dvě možnosti:

- ablativ srovnávací:** *Frāter altior est sorōre*. – Bratr je vyšší **než** sestra.
- quam (než) s nominativem** srovnávané osoby nebo věci: *Frāter altior est quam soror*.

b) Komparativ může být užit ve větě **samostatně (absolutně)** a vyjadřuje pak míru vlastnosti odlišnou od míry obvyklé. Překládáme do češtiny **pozitivem** s příslovci **poněkud, příliš, trochu, poměrně, nadmíru**:

Verba tua dūriora erant. – Tvá slova byla příliš tvrdá.

Respōnsum tuum brevius est. – Tvá odpověď je poněkud krátká.

Komparativ se může zesilovat adverbiem **multō** – **mnohem**:

Sōl multō maior est quam terra. – Slunce je mnohem větší než země.

Superlativ

Tvoří se příponami:

1. **-issimus, -issima, -issimum** u většiny adjektiv. Tyto přípony se připojí k základu adjektiva získanému z jeho genitivu po odtržení pádové přípony:

altus, a, um – vysoký, gen. *alt-i* → *alt-issimus, alt-issima, alt-issimum*;

fēlix – šťastný, gen. *fēlic-is* → *fēlic-issimus, fēlic-issima, fēlic-issimum*.

2. Všechna adjektiva zakončená v maskulinu singuláru na *-er* tvoří superlativ příponami **-rimus, -rima, -rimum**, které se přidávají k tomuto tvaru:

pauper, is – chudý → *pauper-rimus, pauper-rima, pauper-rimum*;

pulcher, pulchra, pulchrum – krásný → *pulcher-rimus, pulcher-rima, pulcher-rimum*;

celer, is, e – rychlý → *celer-rimus, celer-rima, celer-rimum*).

3. U šesti adjektiv zakončených na *-lis* se tvoří superlativ příponami **-limus, -lima, -limum**, které se připojují k základu získanému z jejich nominativu odtržením zakončení *-is (-e)*. Jsou to:

facilis, e – snadný → *facil-limus, facil-lima, facil-limum*;

difficilis, e – nesnadný → *difficil-limus, difficil-lima, difficil-limum*;

similis, e – podobný → *simil-limus, simil-lima, simil-limum*;

dissimilis, e – nepodobný → *dissimil-limus, dissimil-lima, dissimil-limum*;

humilis, e – nízký, pokorný → *humil-limus, humil-lima, humil-limum*;

gracilis, e – štíhlý → *gracil-limus, gracil-lima, gracil-limum*.

Ostatní adjektiva zakončená na *-lis* tvoří superlativ pravidelnou příponou **-issimus, a, um** (*nōbilis, e* – vznešený → *nōbil-issimus, nōbil-issima, nōbil-issimum*).

Význam a užití superlativu:

a) Nejčastěji se superlativu užívá pro vyjádření **nejvyšší míry** vlastnosti jedince, jehož vyjímáme z nějakého celku. Vyjímání z celku vyjadřuje latina trojím způsobem:

- **genitiv celkový:** *optimus omnium hominum* – nejlepší ze všech lidí;
- **dē (ē / ex)** – z s ablativem celku: *optimus dē (ex) omnibus hominibus*;
- **inter** – mezi s akuzativem celku: *optimus inter omnēs hominēs*.

b) Superlativ bývá užit i **samostatně (absolutně)** pro vyjádření hodně **vysoké míry vlastnosti**. Nazývá se pak **elativ**. Překládáme jej **pozitivem** s příslovci **velmi, velice, nesmírně** nebo **pozitivem** s předponou **pře-**:

Sōcratēs fuit vir sapientissimus. – Sókratés byl velmi moudrý muž.

Puella haec pulcherrima est. – Tato dívka je překrásná.

Superlativ může být zesílen adverbiem **longē** (*longē celerrimus* – daleko nejrychlejší) nebo výrazem **quam**:

Grātiās tibi agō quam maximās. – Vzdávám ti co největší díky. (Co nejvíce ti děkuji.)

STUPŇOVÁNÍ ADVERBIÍ

Adverbia jsou slova nesklonná, ale dají se v latině (stejně jako v češtině) stupňovat.

Komparativ adverbia je vlastně akuzativ singuláru neutra komparativu příslušného adjektiva, má tedy příponu **-ius**:

altē – vysoko →

altius – výše,

breviter – krátce →

brevius – kratčeji,

pulchrē – krásně →

pulchrius – krásněji,

facile – snadno →

facilius – snáze.

Superlativ se tvoří od genitivního kmene superlativu příslušného adjektiva příponou **-ē**:

altissimus →

altissimē – nejvýše,

brevissimus →

brevissimē – nejkratčeji,

pulcherrimus →

pulcherrimē – nejkrásněji,

facillimus →

facillimē – nejsnáze.

Zvláštnosti ve stupňování

- Jako v mnoha jiných jazycích objevuje se i v latině u několika velmi frekventovaných adjektiv / adverbii **stupňování nepravidelné**:

bonus – dobrý

melior, melius – lepší

optimus, a, um – nejlepší;

malus – špatný

peior, peius – horší

pessimus, a, um – nejhorší;

magnus – velký

maior, maius – větší

maximus, a, um – největší;

parvus – malý

minor, minus – menší

minimus, a, um – nejmenší;

multī – mnozí

plūrēs, plūra – četnější

plūrimī, ae, a – nejčetnější;

multum – mnoho

plūs – více

plūrimum – nejvíce.

- **Opisné stupňování** se objevuje u adjektiv, která **mají před koncovkou -us, -a, -um samohlásku (idōneus)**. Adjektivum zůstává v pozitivu, komparativ vyjadřuje slovo **magis** – více, superlativ slovo **maximē** – nejvíce:

idōneus – vhodný

magis idōneus – vhodnější

maximē idōneus – nejvhodnější.

- **Elativ** (samostatně užitý superlativ) se někdy tvoří pomocí předpony **prae-** s **pozitivem adjektiva / adverbia**:

praepulcher – překrásný; *praepulchrē* – překrásně.

- **Nesklonná adjektiva frūgī a nēquam** mají toto stupňování:

frūgī – řádný

frūgālior, ius

frūgālissimus, a, um;

nēquam – ničemný

nēquior, ius

nēquissimus, a, um.

- Některá adjektiva **nemají pozitiv** a jejich superlativ často není tvořen obvyklými příponami, u jiných se pozitivu užívá jen v omezené míře, např.:

<i>interior, ius</i> – vnitřnější, vnitřní (<i>intrā</i> – uvnitř)	<i>intimus, a, um</i> – nejvnitřnější;
<i>propior, ius</i> – bližší (<i>prope</i> – blízko)	<i>proximus, a, um</i> – nejbližší, bližní;
<i>ulterior, ius</i> – zadnější (<i>ultrā</i> – z oné strany)	<i>ultimus, a, um</i> – nejzazší;
<i>prior, ius</i> – přednější, dřívější	<i>prīmus, a, um</i> – nejpřednější, první;
<i>exterus</i> – zevní, cizozemský	<i>extremus, a, um</i> – nejzazší;
<i>īferus</i> – dolní, spodní	<i>īfimus (īmus), a, um</i> – nejnižší, nejspodnější;
<i>superus</i> – horní, vrchní	<i>supremus, a, um</i> – nejhořejší, poslední;
<i>exterior, ius</i> – vnější	<i>summus, a, um</i> – nejvyšší.
<i>īferior, ius</i> – spodnější, nižší	
<i>superior, ius</i> – hořejší, vyšší	

- Některá adverbia, která nejsou odvozená od adjektiv, mohou mít stupňování:

<i>diū</i> – dlouho	<i>diūtius</i> – déle	<i>diūtissimē</i> – nejdéle;
<i>prope</i> – blízko	<i>propius</i> – blíže	<i>proximē</i> – nejbliže.

CVIČENÍ

- Diēs pars mēnsis est, hōra pars diēi.
- Concordiā parvae rēs crēscunt, discordiā magnae dīlābuntur.
- Rēs parva saepe magnae rei prīncipium est.
- In dextrō sinistrōque cornū exercitūs equitēs Rōmānī erant.
- Ūsus est magister optimus.
- Tua cōnsilia sunt clārīora lūce (quam lūx).
- Apud omnēs ferē gentēs maiōrēs nātū ā minōribus coluntur.
- Sapiēns Sophoclēs, sapientior Eurīpidēs, omnium autem hominum Sōcratēs philosophus sapientissimus erat.
- In sinistrō cornū exercitūs fortius pugnābātur quam in dextrō.
- Avēs migrantēs autumnō in regiōnēs calidiōrēs āvolant.
- Vēr est tempus salūberrimum, periculōsior aestās, autumnus autem periculōsissimus.
- Amīcōs rēs secundae parant, adversae certissimē probant.

rēs secundae (adversae) – příznivé (nepříznivé) poměry *dīlābuntur* – rozpadají se

- Avē crux, spēs ūnica.
- Ibi erit flētus et strīdor dentium.
- Beātī pauperēs spīritū, quoniam ipsōrum est rēgnum coelōrum.
- Melius est cōnfīdere in Dominō quam cōnfīdere in homine.
- Et clāmāns vōce magnā Iēsus ait: Pater, in manūs tuās commendō spīritum meum.
- Sīc erunt nōvissimī prīmī et prīmī nōvissimī.
- Et omne maledictum nōn erit amplius. Et thronus Deī et Agnī in illā erit et servī eius servient illī et vidēbunt faciem eius et nōmen eius in frontibus eōrum.
- Nunc autem manent fidēs, spēs, cāritās. Tria haec. Maior²⁶ autem hōrum est cāritās.
- Dīcō vōbīs: Maior inter nātōs mulierum Iōanne nēmō est; quī autem minor est in rēgnō Deī, maior est illō.
- Grātia Dominī nostrī Iēsū Chrīstī et cāritās Deī et communicātiō Sāctī Spīritūs cum omnibus vōbīs.
- Multī crēdentium veniēbant annuntiantēs actūs suōs.
- Āverte faciem tuam ā peccātīs meis et omnēs inīquitātēs meās dēlē.

ipsōrum zde = *eōrum*
in illā – zde: v něm
tria haec – tyto tři (věci)

novissimus, a, um – zde: poslední
illī – mu
illō (abl. srovnávací) – než on

²⁶ V pozdější latině může mít komparativ význam superlativu.

AUTOKOREKTIVNÍ CVIČENÍ II

1 Přeložte.

1. Deum timēte et mandāta eius observāte.
2. Sed tantum dīc verbum et sānābitur anima mea.
3. Nuntiābō nōmen tuum frātribus meīs, in mediō ecclēsiae laudābō tē.
4. Mediā nocte Paulus et Sīlas ōrantēs laudābant Deum.
5. Beātius est dare quam accipere.

2 Doplněte významově vhodné adjektivum ve správném tvaru.

līber, a, um – gravis, e – parvus, a, um – pulcher, a, um – ācer, ācris, ācre – celeber, celebris, celebre – ūtilis, e – fortis, e – hūmānus, a, um – pauper, eris – bonus, a, um

1. Fābula dē rēgīnā narrat.
2. Campus Marathōnius pugnā est.
3. est linguam Latīnam discere.
4. Librōs legere dēbētis.
5. Errāre est.
6. Māne meus fīlius in scholam properat.
7. Verba tua sunt.
8. Antīquīs temporibus philosophī saepe erant.
9. Cum nostrō exercitū facile vincēmus.
10. Temporibus reī pūblīcae magistrātūs quotannīs creābantur.

3 Převeďte do opačného slovesného rodu.

1. Magistrī ā puerīs puellisque salūtantur.
2. Magister discipulum pigrum castīgābat.
3. Statuae deōrum ā fēminīs flōribus multīs corōnābantur.
4. Etiam nostrīs temporibus Cosmae Chronica ā multīs legitur.
5. Nostram vīllam hortus magnus circumvenit.
6. Amīcī mē in urbe tenēbant.
7. Cīvēs semper urbem Spartam dēfendēbant.
8. Hostēs urbem nostram dēlēbunt.
9. Parentēs līberōs dīligentēs amant atque dīligunt.
10. Probī honestique virī officia semper servant et servābunt.

4 Doplněte slovesa v pasivu ve vhodném slovesném čase.

1. Sī bene labōrās, nōn (monēre), sed (laudāre).
2. Sī honestē vīvēs, ab omnibus (dīligere).
3. Fortēs nōn (vincere), nam Fortūna fortēs semper iūvābit.
4. Sātūrnālibus dominōrum iūra (minuere): dominī servīs serviēbant, servī in dominōs (mūtāre).
5. Sī ā malīs (laudāre), vituperāminī ā bonīs.
6. Et monēre et (monēre) proprium est vērae amīcitiae.

5 Doplněte komparativ ve správném tvaru.

1. Hieme noctēs (longus) sunt quam aestāte.
2. (fēlīx) estis amīcīs vestrīs.
3. Soror mea (male) scrībīt quam legit.
4. Persae (magnus) exercitum habēbant quam Graecī.
5. Bona valētūdō (bonus) est dīvitiīs.

6. Amīcī falsī (malus) sunt quam inimīcī.
7. Locus (parvus) resistentiae.
8. Prāga (vetus) est cēterīs Bohēmiae oppidīs.

6 Doplněte superlativ ve správném tvaru.

1. Cicerō (clārus) omnium ōrātōrum Rōmānōrum est.
2. Vīta servōrum antīquōrum (miser) erat.
3. Hostēs (fortiter) pugnābant et exercitum nostrum superābant.
4. Cōnsilia tua (clārus) sunt.
5. Historia (bonus) magistra est.
6. (malus) pars hominis lingua esse potest.
7. Ex rēbus (parvus) saepe rēs (magnus) ēveniunt.
8. Verrēs dē templō Apollinis statuās (pulcher) atque (antīquus) dēportābat.

7 Přeložte.

DĚ RŮMÁNĚS

Initiō apud Rōmānōs rēgēs rēgnābant, postea cōnsulēs ā populō creābantur. Cōnsulātus et praetūra erant summī magistrātūs Rōmānī, auctoritāte senātūs rēs pūblica administrābatur. Rōmānī saepe bella cum finitimīs populīs, deinde etiam cum externīs nātiōnibus gerēbant. Nōnumquam patriam suam ab hostibus dēfendēbant. Magnus erat numerus victōriārum Rōmānōrum, nam victōria in fortitūdine mīlitum et in virtūte ducum sita erat. Urbs Rōma, caput Itāliae, ad flūmen Tiberim sita est et ā Rōmulō, ut dīcitur, nōmen habet. Rōmānī in litterīs et artibus excellēbant. Ex numerō poētārum Vergilium, Horātium, Ovidium nōmināmus. Omnium ōrātōrum prīnceps erat Cicerō.

Poznámky k textu:

initium, *iī*, n. – začátek; *initiō* (abl. časový) – na začátku; *rēgnō*, *āre* – vládu; *postea* – potom, později; *praetūra*, *ae*, f. – přetura (úřad, původně soudní); *administrō*, *āre* – spravovat; *bellum gerō*, *ere* – vedu válku; *finitimus*, *a, um* – sousední; *externus*, *a, um* – (velmi) vzdálený, cizí; *nātiō*, *ōnis*, f. – národ; *dēfendere ab hostibus* – bránit před nepřáteli; *situs*, *a, um* – položený, založený; *Tiberis*, *is* (ak. *Tiberim*) m. – Tiber; *excellō*, *ere* – vynikám; *nōminō*, *āre* – jmenuji; *prīnceps*, *cipis*, m. – první muž.